

Borówka, Józef

Zarys poglądów etycznych Wawrzyńca Grzymały Goślickiego, syna ziemi mazowieckiej z XVI wieku

Notatki Płockie 55/4(225), 7-9

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZARYS POGLĄDÓW ETYCZNYCH WAWRZYŃCA GRZYMAŁY GOŚLICKIEGO, SYNA ZIEMI MAZOWIECKIEJ Z XVI WIEKU

Abstrakt

Wawrzyniec Grzymała Goślicki, w swych etycznych rozważaniach, akcentował potrzebę posiadania takich przymiotów moralnych jak: roztropność, sprawiedliwość, męstwo, umiarkowanie i życzliwość. Postulował również przestrzeganie przez obywateli państwowych ustaw, a w miłości do ojczyzny upatrywał czynnik jednoczący społeczeństwo.

Słowa kluczowe: filozofia moralna, O doskonałym senatorze, Wawrzyniec Goślicki, ziemia mazowiecka.

Wawrzyniec Goślicki nazywany od herbu Grzymała, Grimaldus lub Grimalius urodził się około 1538 r. w Goślicach koło Płocka, w średniozamożnej rodzinie szlacheckiej dość ściśle związanej z ziemią mazowiecką¹. Jeden z przedstawicieli rodu, stryj Wawrzyńca – Marcin – pełnił nawet funkcję kanonika płockiego².

Jak się przypuszcza, Wawrzyniec ukończył szkołę katedralną w Płocku i od 1556 r. studiował filozofię w Akademii Krakowskiej. Zwieńczeniem tych studiów był tytuł magistra sztuk wyzwolonych (atrium), który uzyskał w 1562 r. Dalejse pobieranie nauk kontynuował w Rzymie, Padwie i Bolonii. Zdobywał tam wiedzę w zakresie teologii, filozofii, prawa i języka greckiego. W 1567 r. na Uniwersytecie Bolońskim uzyskał tytuł doktora obojga praw. Po powrocie do kraju, król Zygmunt August mianował Goślickiego swoim sekretarzem. Z tejże racji odbył on następnie szereg podróży dyplomatycznych, między innymi przebywał na Węgrzech i postował do księcia brunszwickiego, co miało miejsce w 1572 r. Po śmierci Zygmunta Augusta, następny władca Stefan Batory – korzystał również z usług Goślickiego wysyłając go w misjach dyplomatycznych do wielu europejskich krajów³.

Tak duże uznanie spowodowało, że dwukrotnie, w latach 1578–1585 aspirował on do urzędu podkanclerzego koronnego, ale nominacji tej jednak nie otrzymał⁴. W 1587 r., na sejmie konwokacyjnym, poparł akt potwierdzający konfederację warszawską z 1573 r. w sprawie wolności religijnej, przez co popadł w konflikt z Kościołem. Dopiero dzięki interwencji króla Zygmunta III został on zatagodzony. Pomimo wskazanego zatargu, Goślickiego w 1586 r. mianowano biskupem kamienieckim, a w przebiegu całej swej kariery pełnił jeszcze obowiązki dziekana kieleckiego, kanonika kujawskiego, krakowskiego, sandomierskiego oraz kantora płockiego⁵. Swe pracowite życie zakończył

w dniu 31 października 1607 r. w Ciężynie koło Obornik i został pochowany w kaplicy św. Marcina w katedrze poznańskiej⁶.

W zakresie twórczości literackiej Wawrzyniec Goślicki jest autorem kilku pozycji, spośród których na uwagę zasługuje jego główne dzieło zatytułowane „De optime senatore libri duo. In quibus magistratum officia, civium vita beata, rerum publicarum foelicitas explicantur” (łac. O doskonałym senatorze księgi dwie. W których są wyjaśnione obowiązki urzędników oraz szczęśliwe życie obywateli i pomyślność państwa), Wenecja 1568⁷. Rozprawa ta dzięki uniwersalizmowi nauki europejskiej, której ważnym elementem był wspólny język – łacina – była szeroko znana w Europie. Szczególną popularność uzyskała w Anglii, gdzie dokonano jej przekładu na język narodowy. Ukazała się tam w kilku wydaniach, z czego ostatnie datuje się na 1733 rok⁸. Pierwowzorem traktatu było stawne dzieło G. Contariniego „De magistratibus et republica Venetorum” (O urzędach Rzeczypospolitej Wenecjan), którego pierwsze wydanie ukazało się w 1543 r.⁹ Goślicki wzoruje się w pewnej mierze na przemyśleniach Contariniego, ale wykazuje przy tym tak znaczną samodzielność w stawianych postulatach, że uważa się, iż jego rozprawa stanowi poważny krok w rozwoju polskiej myśli politycznej¹⁰. Otóż propagował on koncepcję podległego prawom króla i znaczną rolę w swej wizji zarządzania państwem, przeznaczał senatowi¹¹. Na tle wskazanych rozważań, w których kręgu umieścił jeszcze wiele innych elementów, Goślicki przekazał szereg przemyśleń z dziedziny moralności ujmowanych w różnych kontekstach. Zgodnie z wymogami epoki czerpał przy tym obficie z dokonań takich starożytnych myślicieli jak Platon, Arystoteles i Ciceron. A rozpatrywał w tej perspektywie wiele czynników. Znalazła tu swe miejsce refleksja nad moralną stroną istnienia, rozważania nad poszczególnymi warstwami społecznymi z pozycji ich użyteczności dla

państwa, rolę senatu i wieloma innymi zagadnieniami.

I tak, w rozważaniach nad człowiekiem, jego szczęście upatrywał w dążeniu do cnoty, która usprawnia człowieka do właściwego postępowania, a źródło jej tkwi w rozumie. Nie jest to jednakowoż zaleta dziedziczna czy przyrodzona, ale cecha jaką nabywa się drogą wytrwałej pracy nad sobą¹². I stąd też, zaznacza Goślicki, rzeczą pożądaną jest „...aby w państwie byli ludzie sposobni do cnoty, szczęścia i szlachetności.” ponieważ sprzyja to jego potędze i stabilności.

Analizując budowę państwa, z celu jego istnienia, wyłącza Goślicki rzemieślników, kupców i poddanych. Pod tym ostatnim mianem rozumie chłopów i pasterzy. W jego ujęciu, te warstwy społeczne nie posiadają zdolności pójścia drogą cnoty bo ich zajęcia są niegodnymi ludźmi wolnych, są przyziemne i nie sprzyjają szlachetnym uczynom. Dostrzega przy tym ich użyteczność dla państwa, ale nie sprzyja to kreślonej wizji jego istnienia jako tworu zarządzanego wyłącznie przez ludzi cnotliwych, bo, co podkreśla: „...państwa powstały dla ludzi wysokiego rodu nie zaś dla ludzi tylko państwu potrzebnych.” Jednakowoż wykluczenie owo nie jest całkowite. Kierując się bowiem poczuciem sprawiedliwości, wskazuje, że i we wzmiankowanych warstwach społecznych zdarzają się jednostki godne chwwały, które za swe osiągnięcia na drodze prawości winni nawet dostąpić pewnych zaszczytów. Jednak generalnie są one przeznaczone przede wszystkim dla ludzi szlachetnie urodzonych¹³.

I następnie Goślicki wysunął postulat, aby mężowie szlachetnie urodzeni, którzy dzięki swym cnotliwym postępkom, roztropności uzyskali poważanie w społeczeństwie, wchodzili w skład senatu. Ten właśnie kierunek postępowania, w przekonaniu autora traktatu, zapewnia, że ciało owe także będzie w swym działaniu kierowało się szlachetnymi pobudkami¹⁴. A więc będzie strzec wolności obywatelskich, oddziaływać wychowawczo na młodzież kierując ją ku miłości ojczyzny, Boga i religii, co zapewni zachowanie jedności w społeczeństwie¹⁵.

Kolejnym elementem, którego analiza przynosi pewne przesłania moralne, jest prawo. Go-

ślicki upatrywał w nim przede wszystkim rolę wychowawczą interpretując jego przepisy jako wykładnię cnotliwego postępowania. Postuszeństwo tak rozumianemu prawu identyfikował jako uległość samemu Bogu, czyli posadził tą powinność w kategorii najwyższego wymogu moralnego¹⁶. I z tejże to racji uznawał, że również król winien mu podlegać. Wykluczył więc, aby pozycja władcy w tej materii była oparta na jego pełnej swobodzie w podejmowanych decyzjach, stawiał więc tamę woluntaryzmowi¹⁷.

Pożądanym, według Goślickiego, przymiotem moralnym jest także sprawiedliwość. Rozumiał ją jako cechę, dzięki której stawia się tamę przemocy i niegodziwości ludzkiej. I w tej właśnie perspektywie uważał, że należy bezwzględnie karać osoby, które za nic mając literę prawa, postępują w sposób haniebny, godny potępienia, krzywdząc przy tym często innych. A przykładu sprawiedliwego postępowania winien dostarczać władca. I określił to następującymi słowami: „...Jak bowiem Bóg jest panem i władcą świata, tak król jest władcą i panem państwa. Winien on rządzić państwem sprawiedliwie i święcie, ponieważ uważa się go za zastępcę Boga, w państwie”¹⁸.

Goślicki poddaje refleksji również takie wartości moralne jak: roztropność, mądrość, należyty namysł czyli rozagę oraz rozum. I dochodzi do wniosku, że jeśli człowiek w wieku dojrzałym, takim cechom hołduje to „...osiągnąwszy właściwą sobie doskonałość i dojrzałość czynić zwykły [rozum] człowieka podobnym Bogu”. A ideałowi owemu, jak zaznacza, powinien odpowiadać profil moralny senatora Rzeczypospolitej¹⁹.

Znaczenie Wawrzyńca Grzymały Goślickiego, na rozpatrywanej płaszczyźnie, polegało na zaakcentowaniu faktu, że wartości moralne wpływają znacząco na sposób zarządzania i zorganizowania państwa. I wskazał przy tym, jakim to zaletom etycznym winien hołdować władca, członkowie senatu, jak również zwykli obywatele, aby było ono stabilne a sprawowane rządy, były podporządkowane rozumowi i cnotcie.

Przypisy

- 1 A. Stępkowski, *Wawrzyńiec Grzymały Goślicki – życie i działalność*, Prawo Kanoniczne 1999, t. 42, nr 1–2, s. 227 [3], 228 [4]; tutaj także rozważania na temat daty urodzin Goślickiego.
- 2 A. Boniecki, *Herbarz Polski*, Warszawa 1903, t. 6, s. 319.
- 3 *Filozofia i myśl społeczna XVI wieku*. Wybrat, opracował, wstępem i przypisami opatrzył L. Szczucki, Warszawa 1978, s. 305.
- 4 A. Stępkowski, *Wawrzyńiec Grzymały*, s. 224 [1].
- 5 Tamże, s. 235 [11] – 238 [14].
- 6 J. Nowacki, *Dzieje Archidiecezji poznańskiej. Studium historyczne*, Poznań 1959, t. 1, s. 288, 289.
- 7 S. Jedynak, *Etyka w Polsce. Słownik pisarzy*. Bibliografię opracował L. Zdybel, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 61; autor postępuje się tutaj skróconym tytułem, jego pełne

brzmienie w, Internet: <http://www.polskietradycje.pl/political-DictionaryDetails.php?idDPMP=66>, [dostęp 24 X 2010]; także A. Stępkowski, *Wawrzyńiec Grzymały*, s. 226 [2].

- 8 W. Wąsik, *Historia filozofii polskiej*, t. I, *Scholastyka, renesans, oświecenie*, Warszawa 1958, s. 124; zob. szerzej T. J. Bałujówna, *Z zagadnień kariery anglosaskiej Wawrzyńca Goślickiego*, *Silva Rerum*, Kraków 1981, s. 63–81.

- 9 L. Szczucki, Cześć II: *Wiek XVI*, [w:] *Zarys dziejów filozofii w Polsce, wieki XIII–XVII*, red. Z. Ogonowski, Warszawa 1989, s. 308.

- 10 Internet: <http://eszkola.pl/baza-danych/czytaj/2537>, [dostęp 23 października 2010].

- 11 Internet: <http://www.polityka.pl/historia/221479,1,ozapomnia-nym-klaszku.read>, [dostęp 23 października 2010]; także J. Ju-

styński, *Historia doktryn polityczno-prawnych*, Toruń 2004, s. 207.
¹² *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, s. 1, 2, (wersja dla WWW),
 Internet: http://ptta.pl/pef/pdf/g/goslickiw_nowe.pdf, [dostęp 23 X 2010].
¹³ *Filozofia i myśl społeczna XVI wieku*, L. Szczucki, s. 308.
¹⁴ Tamże, s. 315.
¹⁵ *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, Goślicki, s. 4, (wersja dla

WWW), Internet: http://ptta.pl/pef/pdf/g/goslickiw_nowe.pdf,
 [dostęp 23 X 2010].
¹⁶ L. Szczucki, Część II: *Wiek XVI*, [w:] *Zarys dziejów*, s. 306.
¹⁷ Tamże, s. 306, 307.
¹⁸ Tamże, s. 315.
¹⁹ Tamże, s. 316.

AN OVERVIEW OF ETHICAL BELIEFS OF WAWRZYNIEC GRZYMAŁA GOŚLICKI, THE SON OF THE LAND OF MAZOVIA, LIVING IN THE 16TH CENTURY

Summary

In his ethical considerations, Wawrzyniec Grzymała Goślicki highlighted the importance of such moral qualities as: prudence, justice, valor, moderation and kindness. He also postulated that citizens should comply with the state regulations, and saw the love for one's motherland as the factor uniting the society.